

Факултет Православни богословски

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

(Број захтева)

Веће научних области друштвено-хуманистичких наука
(Назив већа научне области коме се захтев упућује)

(Датум)

ЗАХТЕВ**за давање сагласности на одлуке о усвајању извештаја Комисије за оцену докторске дисертације и о именовању комисије за одбрану**

Молимо да, сходно члану 48 ст. 5 тач. 4) Статута Универзитета у Београду ("Гласник Универзитета", бр. 201/2018, 207/2019, 213/2020, 214/2020, 217/2020, 230/21, 232/22, 233/22 и 236/22), дате сагласност на одлуку о усвајању извештаја Комисије за оцену докторске дисертације:

КАНДИДАТ Драган (Милета) Поповић

(име, име једног од родитеља и презиме)

студент докторских студија на студијском програму Теологија

уписан на докторске студије 2019. године,

пријавио је тему докторске дисертације дана 22.12.22, под називом:

Појам бола у Добротољубљу у односу према биоетичким проблемима свршетка човековог живота
теологија

из научне области:

Универзитет је дана 20.6.23. својим актом под бр. 61206-998/4-23 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Искуство бола у Добротољубљу**Име и презиме ментора** др Зоран Крстић

Комисија за оцену докторске дисертације именована је на седници одржаној 29.4.2026 одлуком факултета под бр. 0104-309/6, у саставу:

	Име и презиме члана комисије	звање	научна област	Установа у којој је запослен
1.	Др Зоран Деврња	редовни професор	Теологија	УБПБФ
2.	Др Србољуб Убипариповић	редовни професор	Теологија	УБПБФ
3.	Др Стаменко Шушак	редовни професор	Медицина	УНС, Медицински факултет

Напомена: уколико је члан Комисије у пензији навести датум пензионисања.

Датум стављања извештаја Комисије и докторске дисертације на увид јавности .

Наставно-научно веће факултета усвојило је извештај Комисије за оцену докторске дисертације на седници одржаној дана 30.6.2026.

Комисија за одбрану докторске дисертације именована је на седници одржаној 30.6.2026.

одлуком факултета под бр. 0104-463/10 , у саставу:

	Име и презиме члана комисије	звање	научна област	Установа у којој је запослен
1.	Др Зоран Деврња	редовни професор	Теологија	УБПБФ
2.	Др Србољуб Убипариповић	редовни професор	Теологија	УБПБФ
3.	Др Стаменко Шушак	редовни професор	Медицина	УНС, Медицински факултет

Напомена: уколико је члан Комисије у пензији навести датум пензионисања.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

- Прилози:
1. Одлука Наставно-научног већа о усвајању извештаја Комисије за оцену докторске дисертације и одлука о именовању Комисије за одбрану докторске дисертације
 2. Извештај Комисије о оцени докторске дисертације
 3. Примедбе на извештај Комисије о оцени докторске дисертације (уколико их је било) и мишљење Комисије о примедбама

Напомена: Факултет доставља Универзитету захтев са прилозима у електронској форми и у једном писаном примерку за архиву Универзитета

На основу чл. 28. и чл. 67. Статута Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, Наставно-научно веће Факултета на својој 9. седници у школској 2025/2026, одржаној 30.6.2026. године, донело је следећу

Веће доноси
ОДЛУКУ

1. Прихвата се извештај Комисије за преглед и оцену докторске дисертације Драгана М. Поповића под насловом „**Искуство бола у Добротољубљу**“; у саставу: др Зоран Деврња, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду, др Србољуб Убипариповић, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; др Стаменко Шушак, редовни професор Медицинског факултета Универзитета у Новом Саду.

2. Задужује се Служба за студентска питања Факултета да предметни извештај са предлогом и потребном документацијом достави Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Драган Поповић предао је Већу пријаву за израду докторске дисертације, заведену под бр. 4/854, од 22.12.2022. године.

Дана 27.4.2023. Веће Факултета је прихватило извештај комисије за одобрење теме, а Веће научних области друштвено-хуманистичких наука је на својој седници 20.6.2023. дало сагласност на предлог теме докторске дисертације.

Кандидат је дана 25.3.2026. предао докторску дисертацију, заведену под бр. 4/59. Веће Факултета оформило је комисију за преглед и оцену докторске дисертације дана 29.4.2026. године, а комисија је поднела извештај Факултету, бр. 4/100 који је са радом стављен на увид јавности, дана 22.5.2026. године.

Кандидат је објавио рад „Изазови вештачке интелигенције из перспективе православне биоетике“ у *Вештачка интелигенција: очекивања и дилеме*, Нови Сад (2024) 43-61.

По разматрању поднетог извештаја, Наставно-научно веће Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, донело је одлуку као у диспозитиву.

Доставити:

-Именованом

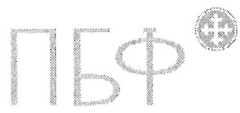
-Већу научне области УБ

-У досије

-Архиви

ДЕКАН

проф. др Србољуб Убипариповић



УНИВЕРЗИТЕТ
у БЕОГРАДУ

ПРАВОСЛАВНИ
БОГОСЛОВСКИ
ФАКУЛТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
Број 4/199
Датум 5.9. 2024 год.
БЕОГРАД

МОЛБА

Школска 2023/24. година

ПОДАЦИ О ПОДНОСИОЦУ МОЛБЕ

Презиме:	Поповић	Име:	Драган
Адреса у пребивалишту / боравишту:	Кнегиње Зорке, 24, 11000 Београд (Врачар)		
Контакт телефон:	063/83-08-305	Е-пошта:	pop.drag@gmail.com
Број индекса:	19/3011	Статус:	Самофинансирање
Ниво студија:	Докторске академске студије		

Тип: мировање школске године

Број молбе: м19/3011-1

Орган факултета: Продекан за наставу

САДРЖАЈ МОЛБЕ:

Поштовани,
молим да ми се због здравстваних разлога омогући статус мировања школске 2023/2024. године, на докторским студијама.

с поштовањем

Драган Поповић, протонамесник

ПРИЛОЗИ МОЛБИ:

Београд, 4. септембар 2024.

(потпис)

(Попуњава надлежна особа)

- ☐ ОДОБРАВА СЕ
- ☐ НЕ ОДОБРАВА СЕ

(датум, име, презиме и потпис)

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ:

Може се одобрити.

Свакогласно:

Президент Српског Универзитета

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ:

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ
СТРУЧНЕ КОМИСИЈЕ ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Искуство бола у Добротољубљу

ДОКТОРАНДА ДРАГАНА М. ПОПОВИЋА

На седници Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду, одржаној 29. априла 2026. године, изабрани су чланови Стручне комисије за преглед и оцену докторске дисертације докторанда Драгана М. Поповића под насловом *Искуство бола у Добротољубљу*, који после читања дисертације и међусобног консултовања, имају част да Већу поднесу следећи Реферат:

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Протонамесник Драган М. Поповић рођен је 18. новембра 1971. године у Аранђеловцу, Србија, (СФРЈ). Основну и средњу школу завршио у Аранђеловцу. Вишу економско-комерцијалну школу, Универзитет у Новом Саду, 1994-1996, просечна оцена 7,17. Православни богословски факултет, Универзитет у Београду 2001-2006 просечна оцена 8,47. Од 2007 до 2009 борави у Атини, Грчка на постдипломским студијама. Од 2020 је на докторским студијама на Православном богословском факултету, Универзитета у Београду.

Издавачки рад: Монографија *Биоетика смрти. Утилитаризам и православље*, Институт за европске студије, Издавачка установа Епархије шумадијске „Каленић“, Београд – Крагујевац 2022; „Изазови вештачке интелигенције из перспективе православне биоетике“, у: *Вештачка интелигенција: очекивања и дилеме*, 43–66. Нови Сад: Матица српска, 2024; „Бол и малигна болест – хришћанска перспектива: осврт на питање еутаназије“. У: *Повезаност религиозности и психолошких фактора са током и исходом малигне болести*, Београд: Православни богословски факултет, 2024, 111–136; „Подвиг и покајање“, у: *Богословски радови свештенства Епархије шумадијске*, 371–383. Крагујевац: Каленић, 2019. Преводачки и приређивачки рад: Јоргос Кордис, *Фајумски портрети и византијска икона*, Каленић, Крагујевац 2009; Јоргос Кордис, *У ритму: етос линије у византијском иконопису*, Каленић, Крагујевац 2009. Георгије И. Мандзаридис, *Хришћанска етика I, увод – основна начела, савремена проблематика*, Каленић, Крагујевац 2011. Митрополит Николаос Хациниколау, *Слободни од генома, приступи православне биоетике*, Каленић, Крагујевац 2014. Еутаназија из православне перспективе - Мултидисциплинарни приступ проблему, прир. и прев. Драган Поповић, Каленић, Крагујевац 2017. Трансплантација органа из православне перспективе - Мултидисциплинарни приступ проблему, прир. и прев. Драган Поповић, Каленић, Крагујевац 2021. Николаос Г. Којос, *Биоетика. Синодски преводи православних цркава*, прев. Драган Поповић, Издавачка установа Епархије шумадијске „Каленић“, Институт за европске студије, Београд 2022.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације је бол, чији историјски пут кандидат у првом делу посматра појмовно и феноменолошки, кроз узајамно условљене перспективе теорије – у којој се бол по правилу разматра у пару са задовољством, и праксе – која се открива у медицинској тежњи за његовим отклањањем. Пролазећи кроз разне епохе и области пут се завршава у савремено доба, где се под утицајем етике и филозофије утилитаризма бол све више посматра као препрека задовољству а не феномен по себи, што генерише различите (био)етичке дилеме у области медицине, али и других друштвених делатности. Ову реалност кандидат жели да сучели са хришћанским схватањем и смислом бола садржаним у текстовима зборника под насловом Добротољубље. С тим у вези је као коначни циљ докторске дисертације кандидат поставио да схватање и однос према болу садржан у патристичким списима Добротољубља (хришћански етос бола) стави у службу трагања за исправним и добрим опхођењем у животним околностима повезаним са њиме (морално деловање), односно да становиште о болу изведено из односног зборника понуди као добар и исправан начин живљења одређујући пре свега за све припаднике заједнице Цркве (онтологија бола), који ће их усмерити ка спасењу као примарном и крајњем циљу и сврси човековог постојања.

3. Опис садржаја дисертације

Докторска дисертација се састоји од увода, шест поглавља, закључка и списка коришћене библиографије. У првом, уводном поглављу, поред предмета и циља рада кандидат представља истраживачке методе и основне хипотезе спроведеног истраживања.

Друго поглавље носи наслов *Аспекти бола и задовољства у антици*. Кандидат је у њему истакао да се у античкој филозофији трагање за добрим живљењем, илити блаженством (ευδαιμονία) развија у два основна правца: један га заснива на врлини и духовном животу, док други сматра да се до њега долази испуњавањем телесних жеља и уживањем у материјалној стварности (хедонизам). За први приступ, врлина је највише добро које подразумева прихватање бола као неопходног пратиоца моралног усавршавања и мудрости. Супротно томе, хедонизам сматра задовољство природним добром, а бол по природи злом које треба избегавати. Поред филозофије, кандидат се такође дотиче и области античке књижевности и медицине где бол има различита значења: у трагедији је субјективан и симболизује човеково дубоко психофизичко страдање, док је у медицинским списима објективан и реферира на болест коју лекар заједно са болом, треба да отклони тачном дијагнозом и терапијом. Са једне стране је сасвим очекивано да је уживање у задовољствима ближе и пријемчивије човековој природи, док је бол као знак болести и весник смрти био тешко схватљив у позитивном контексту, изузев чисто филозофског становишта где постаје не само пратећи елемент, већ и предуслов врлинског и најузвишенијег живота у његовом подношењу ради врлине.

У трећем поглављу дисертације насловљеном *Бол у средњем веку*, кандидат пажњу поклања односу према болу средњовековног човека Цркве, чији су ставови били обликовани хришћанским светоназором уз прихватање и уважавање наслеђа античке медицинске традиције. У источном хришћанству такав приступ се задржао све до касне модерне и потпадања под утицај културе запада, на коме се доста раније развијају супротстављене тенденције у разумевању тела и спасења. С једне стране се налазио протестантизам у коме је подстицана индивидуализација и слабљење аскетизма – уз наглашавање телесности са последицом неговања култа тела, док је са друге Католичка црква као реакцију на ово развијала праксу наглашавања болног страдања као средства спасења, што је у екстремним

облицима водило самоповређивању као начину уподобљавања Христовим телесним страдањима. У наставку кандидат истиче да током ренесансног периода – са врхунцем у оснивању универзитета, долази до јачања рационалистичког и материјалистичког приступа човеку. Појављује се пракса сецирања човековог тела која постаје симбол научног интересовања за његову структуру и функцију. У овом контексту бол губи своју метафизичку и духовну димензију, да би се све више посматрао као чисто телесни феномен. Овим се напушта вредносни оквир античке филозофије, што ће у потпуности доћи до изражаја у модерном периоду.

У четвртном поглављу под називом *Бол у модернизму и постмодернизму*, кандидат кроз напетост између субјективне и објективне димензије болс, разматра еволуцију односа према њему. У традиционалној медицини постојала је равнотежа између ове две компоненте: лекар је дијагнозу постављао ослањајући се како на субјективни исказ пацијента, тако и на сопствена опажања, док са просветитељством долази до преваге „научне објективности“ у односу на субјективност пацијента, па се бол све више тумачи као последица физиолошких процеса, уз маргинализацију субјективног доживљаја. Лекари дају предност техничким налазима, што доводи до парадокса да процена бола зависи више од лекарских налаза него од самог искуства пацијента. Средином XX века субјективни аспект бола поново добија на значају са појавом теорије „контролне капије“, која наглашава сложеност бола и улогу психолошких фактора у његовом доживљају, последично и релативизације објективности у одређивању бола. Ипак, упркос очекивањима, нова концепција није довела до потпуног превазилажења напетости између научног, објективног са једне, и искуственог, субјективног разумевања бола, са друге стране. У савременом друштву ова напетост се продубљује порастом броја пацијената са хроничним болом – на шта медицина у суштини нема адекватан одговор, а који често укључују у себе и социјалне и економске аспекте. Коначно, однос према болу обликован је и културолошким факторима. У савременом, утилитаристички оријентисаном друштву доминира тежња ка задовољству и избегавању страдања, па се бол доживљава као нешто што треба нужно и у потпуности елиминисати. Овакво схватање доводи до идеје да живот без задовољства губи вредност, при чему се процена његовог смисла препушта индивидуалној субјективности. Тако бол остаје не само медицински, већ и дубоко филозофски и друштвени проблем.

Из садржајна петог поглавља под насловом *Основа филокалијског расуђивања о болу*, јасна је намера кандидата да истакне хришћанско упориште учења филокалијских отаца о болу, најпре у Старом и Новом завету, а затим и у одабраним трактатима антрополошке садржине њихових претходника, чије ће основне принципе даље развијати у својим текстовима. Кандидат указује на суштинску разлику у разумевању бола између човека Старог и Новог завета: код првог се бол најчешће тумачи као последица греха и законпреступа, односно као вид казне или проклетства. Насупрот томе, у новозаветном искуству бол добија позитивно значење, јер се осмишљава кроз учешће у Христовим спасоносним страдањима и може бити схваћен као благослов. Ипак, у оба приступа бол има карактер искушења, чије превазилажење доноси награду. Разлика је у природи те награде: у Старом завету она је ограничена на добробит у овоземаљском животу, док у Новом завету подразумева вечни живот у заједници са Богом. Антропологија Св. Василија Великог полази од човека као слободног и разумног бића створеног добрим од Бога, без урођеног зла. Зло нема онтолошко постојање, већ је лишеност добра, а његов корен је у човековој слободи и погрешном избору. Бол, болест и страдање не припадају „правом злу“, већ су допуштени као педагошко средство ради исцељења и обуздавања греха. Тако бол добија терапијску и сотириолошку функцију: он није циљ, већ средство враћања човека Богу. Човек се остварује кроз трпљење и поверење у Божју промисао, док је једино истинско зло грех који нарушава однос са Творцем. Код Св. Григорија Ниског човек је двојна, психофизичка стварност, створена за учешће у божанском и чулном, са слободом као кључном антрополошком

одредницом. Његов циљ је напредовање од „образа“ ка „подобљу“ кроз врлински живот и управљање умом над чулима. Бол и страдање нису примарна тема, али се имплицитно јављају као последица губитка заједнице са Богом, односно поремећаја природног поретка у коме ум влада. Када чулност надвлада, човек пада у противприродно стање, где зло настаје као одсуство добра. Бол је, дакле, индикатор антрополошког расцепа и удаљености од Бога као истинског Добра. Антропологија Св. Немесија Емеског интегрише хришћанско и античко наслеђе, посматрајући човека као психофизичко биће са разумним и страсним делом душе. Бол се тумачи у односу са задовољством као природни механизам човековог постојања. Он има телесну и душевну димензију: телесни бол је чулно осећање значајних страдања, док душевни произлази из неиспуњене жеље или оствареног зла. Бол је по природи зло, али може бити под контролом разума. Човеково савршенство подразумева владавину разума над страстима и оријентацију ка духовним, „чистим“ задовољствима, чиме се превазилази зависност од бола и чулности.

Шесто, централно поглавље у дисертацији насловљено је *Бол у Добротољубљу*. У њему кандидат најпре разматра појам бола у оквиру Добротољубља, наглашавајући да је његово суштинско разумевање неодвојиво од хришћанског начина постојања у заједници са Богом. Аутори зборника, ослањајући се на лично духовно искуство, тумаче бол као средство духовног раста и потврде живота у Христу, у складу са подвижничким етосом. У раду се посебна пажња посвећује терминолошкој разноврсности у којој различити изрази (бол, туга, жалост, страдање) указују на исти феномен човекове психосоматске недостатности, са пореклом у прародитељском паду и губитку заједнице са Богом. Сви ови термини се могу објединити у јединствени концепт бола (οδύνη) супротстављен задовољству (ἡδονή), у чијем се међусобном односу осликава динамика целокупног домостроја спасења. Кандидат даље бол посматра у контексту различитих начина човековог постојања: природног, противприродног и натприродног. Пре пада човек живи по природи, након пада противприродно, док у крштењу стиче могућност повратка природном и узрастања ка натприродном начину постојања у заједници са Богом. Улога бола се у истини сагледава у последњем, кроз његов допринос човековом кретању ка духовној пуноћи и обожењу, тј. постојању изнад природе.

У наставку кандидат излаже целокупну антропологију човековог почела и пада, како би што прецизније одредио порекло бола, а затим и његову улогу у домостроју спасења. Истиче да је човек створен од Бога као јединство тела и душе, са посебним назначењем да слободно тежи ка заједници са Њиме и обожењу. Створен је „по лику и подобљу Божјем“, што подразумева разум, слободу избора и потенцијал да достигне савршенство кроз заједницу са Богом. Човек је, такође, и посредник између духовног и материјалног света: телом припада творевини, а душом духовној стварности. Његова суштина је у кретању – или ка Богу (природно стање), или ка материјалном (противприродно). Суштина човековог живота је у слободном избору да живи по природи (у врлинском једнству са Богом) или против природе (у страстима). Дobar, врлински живот води ка обожењу, док супротан, у греху, човека удаљује од Бога. Слобода човековог избора генерише унутрашњу борбу између душе и тела, која чини основ подвижничког живота. У рајском стању човек је живео у психофизичкој хармонији, користећи и ум и чула на начин који га води Богу. После пада, јавља се бол, страдање и поремећај односа душе и тела. Јасно се наглашава да у рајском, природном стању човек није познавао бол јер је живео у благодатној заједници са Богом. Исто важи и за чулна задовољства, јер су она имала духовни а не телесни карактер. Бол се појављује као последица пада и човековог одступања од природног начина постојања преступањем заповести. У наставку се бол, скупа са задовољством, истиче као део ширег феномена искушења. Та два појма чине оквир у коме се човекова слобода испитује и усмерава ка врлини или ка греху. Иако не увек директно именован, бол је имплицитно присутан у подвижничкој борби као супротност чулном уживању. Он постаје средство духовног преображаја када се прихвата у

борби против страсти. Бол у тексту није природно стање човека, већ последица пада, са двојаким улогом: као последица греха и као средство духовног раста у контексту аскетског живљења.

Искушење првостворених било је повезано са Божјом заповешћу да не једу плод са дрвета познања добра и зла. Сам по себи, човек није имао искуство ни бола ни смрти, нити склоност да ради чулног задовољства напусти заједницу са Богом. Међутим, ђаво је код човека лукаво подстакао самољубље – које се одређује као страсна љубав према телесним уживањима, како би га довео до пада. Овим избором човек је духовно познање добра (задовољства) заменио чулним искуством задовољства са болом као његовим неодвојивим пратиоцем. По учењу филокалијских отаца, сваки противприродни облик задовољства у себи носи клицу бола, који се неминовно испољава пре или касније. Међутим, у Божјем промислу бол добија посебну улогу коректива и средства спасења. Бог допушта бол да би ограничио човекову склоност ка страстима и вратио га духовном путу. Тако настаје „двополарност“ људског постојања – стална напетост између задовољства и бола, која обликује живот после пада. Разликују се телесни бол (повезан са чулима) и душевни бол (туга). Душевни бол често произилази из телесног задовољства, док телесни бол може водити духовној користи. У аскетском животу, прихватање бола (уздржање, трпљење) води ка духовном задовољству и очишћењу душе. Коначно, бол је тесно повезан са смрћу: обоје произилазе из греха и имају за циљ да ограниче зло и врате човека Богу. Иако делује као казна, бол је у суштини педагошко средство – начин да се човек ослободи страсти и поново усмери ка истинском, духовном животу.

У централном делу рада се разматра улога бола у хришћанском животу у оквиру филокалијске традиције. Кандидат полази од идеје да човек крштењем улази у ново постојање које га враћа у стање „по природи“, али га истовремено поставља и на почетак пута ка коначном циљу – обожењу. Тај пут се не одвија аутоматски, већ поред преумљења захтева подвиг и сталну унутрашњу борбу, у којој је бол један од кључних и неизбежних елемената. Бол се у овом контексту не посматра као нужна и негативна последица човековог деловања већ као део Божје педагогије, односно средство човековог духовног обликовања. Он је тесно повезан са одрицањем од греховног начина постојања и од навика везаних за чулно задовољство. Пошто је човек у слепадом начину живљења склонији да тражи задовољство и избегава бол, духовни живот захтева обртање те противприродне логике: одрицање од задовољства неизбежно доноси бол који постаје средство очишћења и преображаја. У том процесу подвиг се јавља као унутрашња борба између душе и тела, где тело по својој природи тежи пријатности и уживању, док душа тежи Богу и духовној истини. У овој борби бол има улогу да слаби власт страсти и постепено ослобађа човека од његове везаности за чулни свет. Јавља се као последица уздржања, али и као пратилац искушења, било да су она добровољна или наметнута споља. У оба случаја, њихов смисао није у страдању као таквом, већ у могућности коју оно отвара – окретања човека ка Богу и преиспитивања сопственог живота. Посебно је наглашено да бол и задовољство у духовном животу не делују као једноставне супротности, већ као динамички повезани појмови. Задовољство које је везано за страсти неминовно води ка болу, док бол који се прихвата у име врлине може постати извор унутрашње радости. Зато се духовни напредак одвија кроз постепено учење да се бол подноси са смислом и благодарношћу, јер управо он разоткрива пролазност чулних добара и усмерава човека ка трајним, духовним вредностима. Искушења у том смислу имају педагошку улогу: она показују човеку његове унутрашње склоности и помажу му да спозна разлику између добра и зла, али њихов стварни ефекат зависи од начина на који их човек прихвата. Ако се прихвате са вером и трпљењем, она постају средство духовног узрастања; ако се одбацују као нежељена или користе као повод за грех (нпр. биоетички проблем еутаназије), човека удаљују од Бога. Дакле, кандидат закључује да се бол у целокупној структури духовног живота појављује као неопходан пратилац сваког

истинског напретка. Он није циљ сам по себи, већ средство кроз које човек пролази од стања везаности за страсти ка слободи од њих, од чулног ка духовном, и од природног ка надприродном постојању. У том смислу, његова улога је дубоко преображајна: бол постаје место сусрета човекове ограничености и Божје благодати, где се кроз подвиг уздржања и трпљења постепено обликује могућност јединства са Богом.

Када се у тексту расправља о болести, бол се посматра као телесни и душевни феномен са дубоким духовним и есхатолошким значењем. Телесни бол се повезује са пролазношћу и распадљивошћу људске природе, док се душевни схвата као последица страсти и удаљености од исправног духовног живота. У оба случаја бол није случајан, већ се као последица човековог пада сматра и средством исцељења и духовног преображаја. У овоме је медицина задужена за лечење човекове биолошке димензије, док се Бог сматра истинским лекаром душе, због чега је за његово духовно старање одговорна Црква. Телесне болести се у овоме не посматрају искључиво негативно, већ као прилика за духовно испитивање, подвизавање и напредак. Болест ограничава уживање у пролазним задовољствима чиме човека усмерава ка тражењу дубљег животног смисла. Начин на који човек подноси бол као искушење открива стање његове душе – да ли је везан за страсти или усмерен ка врлини. Здравље душе се дефинише као бестрашће и духовно знање, док се болести душе везују за незнање, сластољубље и претерано старање о телу. Посебно се наглашава да бол у овом животу има васпитну улогу: кроз њега човек учи трпљење, уздржање и ослањање на Бога који, као мудри лекар, свакоме даје „лек“ у складу са његовим духовним стањем. Због тога се чак и болно страдање може разумети као облик благодатног деловања које води ка исцељењу душе.

У есхатолошком контексту, бол добија најдубље значење јер начин на који човек живи у овом животу одређује његово постојање у вечности. Они који су се кроз врлину припремили за заједницу са Богом доживљаваће вечност као незамисливо духовно задовољство, док ће они који су се везали за грех и чулна уживања исто то божанско присуство доживљавати као неописив бол, јер ће бити лишени способности да га приме као добро. На тај начин бол није само телесно или психолошко искуство, већ и духовни критеријум: у овом животу он опомиње, преображава и испитује човека, а у будућем открива коначан исход његовог слободног избора између врлине и страсти.

За крај, кандидат се осврће и на бол у контексту богослужења у списима Добротољубља. Иако се лична молитва и заједничка у литургијском сабрању прожимају, прва је предуслов истинског учешћа у другој. Истина је да у текстовима преовлађује говор о личној молитви као значајном елементу подвижничког живљења, она није одвојена од евхаристијског живота, већ га припрема и у њега уводи. Циљ богослужења је јединство са Богом и са другима, али то јединство се не остварује без унутрашњег духовног преображаја, који подразумева трпљење, борбу и прихватање страдања. Посебно место у овоме заузима појам и феномен бола, који се не посматра само као физичка појава, већ као духовно значајна стварност која прати човеков однос према Богу. Он се јавља као последица ограничења и одрицања у подвигу, али и као средство очишћења и духовног напредовања. Прихватање бола у трпљењу и уздржању схвата се као начин учешћа у Христовом животу и као услов за достојно учешће у богослужењу. Насупрот томе, избегавање бола кроз предавање уживањима води удаљавању од Бога и губитку духовне словесности. У том смислу, словесно богослужење није само правилно обављање службе, већ пре свега стање човека који у себи има способност разликовања добра и зла и који слободно прихвата бол страдања ради духовног добра. Та словесност се стиче кроз подвиг у коме се човек учи да управља собом, да трпи и да се одриче страсти, чиме постаје способан за истинско учешће у богослужењу. Посебно се наглашава и однос између богослужења, хране и бола. Храна је схваћена не само као средство одржавања живота, већ и као духовни испит човекове слободе и односа према Богу. Уживање у храни може постати извор страсти и бола, док њено уздржано коришћење постаје део подвига који води духовном уздизању. Евхаристија се у том контексту

поистовећује са „дрветом живота“ и представља врхунац богослужења, али њено достојно примање подразумева претходно прихватање подвига, уздржања и трпљења. На крају, бол се показује као неизбежан пратилац духовног живота у Цркви: он је или последица привезаности за пролазна уживања или средство очишћења које води ка духовном задовољству у заједници са Богом. Богослужење, у том смислу, није ослобађање од бола, већ његово преображавање у пут ка духовном јединству и спасењу.

4. Остварени резултати и научни допринос

Кандидат је успешно обрадио и изложио тему докторске дисертације, која методолошки и по садржају задовољава академске критеријуме. У дисертацији је коришћена релевантна литература на више језика, што је у складу са чињеницом да се анализирају текстови Добротољубља оригинално написани на истом.

У првом делу дисертације је на адекватан начин изложено историјско путовање бола као основног предмета рада, закључно са савременим западним културолошким назначењем, у коме доминира утилитаризам са којим кандидат жели да ступи у дијалогски однос сучељавајући му хришћанско схватање бола. У ову сврху и намену су адекватно представљени ставови светоотачке антропологије писаца зборника у вези са болом, међу којима доминирају писци прва три од пет томова зборника (нпр. Св. Максим Исповедник, Св. Макарије Египатски, Св. Антоније Велики, Св. Марко Подвижник, Св. Дијадох Фотички и други), у којима се поред хришћанске антропологије указује на нужност подвига као аутентичног начина постојања у Цркви, у чему бол налази своју суштинску улогу. И поред тога што је кандидат испред себе имао сложен задатак да у контексту зборника *Добротољубље* – у коме је садржано мноштво разноврсних текстова писаних од тридесет пет светитеља Цркве у временском периоду од више од једног миленијума, представи схватање и улогу бола у хришћанском животу, комисија констатује да је кандидат на сасвим задовољавајућ и кохерентан начин одговорио на задату тему дисертације, односно да је успешно и научно аргументовано изнео релевантне закључке.

5. Закључак

Докторска дисертација Драгана М. Поповића под насловом *Искусство бола у Добротољубљу* представља оригиналан и самосталан научноистраживачки рад у области Хришћанска антропологија и савремено друштво. Урађена је у складу са одобреном пријавом дисертације. Докторска дисертација представља оригиналан и самосталан научни рад, чији је наслов у потпуности у складу са садржајем спроведеног истраживања, док су циљеви и методологија остали непромењени током целог тока истраживања. Комисија са задовољством констатује да овај рад испуњава научне нормативе докторске дисертације, због чега предлаже Наставно-научном већу Православног богословског факултета Универзитета у Београду да одобри његову јавну одбрану.

У Београду, 18.5.2026. године

Чланови стручне комисија за преглед оцену докторске дисертације:

1. Проф. др Зоран Деврња, председник, Православни богословски факултет Универзитета у Београду

2. Проф. др Србољуб Убипариповић, члан, Православни богословски факултет Универзитета у Београду

3. Проф. др Стаменко Шушак, члан, Медицински факултет Универзитета у Новом Саду